

*Олег Байрачний,
Катерина Зора
(Київ, Україна)*

**ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК ЯК ОДИН З ФАКТОРІВ ЕФЕКТИВНОГО
НАВЧАННЯ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ**

Анотація. В статті представлені данні теоретичного аналізу ролі та місця інструментів комунікації в процесі навчання юних футболістів. Розглянуто значущість представлення та прийняття зворотного зв'язку для підвищення ефективності навчання юних футболістів руховим діям. Визначені вимоги до кваліфікаційних та особистісно-психологічних характеристик тренера в контексті забезпечення оптимального рівня комунікації в процесі навчання.

Ключові слова: прийоми зворотного зв'язку, юні футболісти, навчальний процес

**FEEDBACK AS ONE OF THE FACTORS OF EFFECTIVE TRAINING OF
YOUNG FOOTBALL PLAYERS**

*Bairachny Oleg V.,
Zora Kateryna P.*

Summary. The article presents data from a theoretical analysis of the role and place of communication tools in the process of teaching young football players. The importance of presentation and acceptance of feedback for increasing the effectiveness of teaching young football players to motor actions is considered. The requirements for the qualification and personal-psychological characteristics of the trainer in the context of ensuring the optimal level of communication in the learning process have been determined.

Key words: feedback techniques, young footballers, educational process

Підготовка спортсменів складається з трьох основних компонентів: навчання, тренування та змагальної діяльності. Перші два є тісно між собою пов'язаними та на практиці існують паралельно, що відображається в таких широковживаних поняттях як, «навчально-тренувальний процес», «навчально-тренувальні збори» та «навчально-тренувальне заняття». В свою чергу навчання в спорті загалом та у футболі зокрема, передбачає вирішення широкого спектру задач, що охоплюють всі види підготовки: фізичну, технічну, тактичну, психологічну та теоретичну. Тому цілком очевидним є те, що процес навчання без дотримання дидактичних принципів та закономірностей, використання неадекватних методів та засобів, ігноруючи при цьому інструменти та правила ефективної комунікації негативно вплине на ступінь реалізації можливостей юного футболіста в усіх напрямках підготовки.

Теоретико-методичні засади власне процесу навчання без сумніву належать до числа фундаментальних та основоположних проблем теорії і практики підготовки спортсменів та закономірно знаходяться не одне десятиліття у фокусі уваги багатьох науковців, які спеціалізуються в теорії та практиці підготовки в олімпійському та професійному спорті. Результатом цього стало напрацювання широкого матеріалу щодо методики планування, організації та проведення навчального процесу, адекватного поєднання та послідовного застосування відповідних методів та засобів. Відповідно сьогодні кінцевий успіх процесу навчання спортсменів руховим діям, технічним та тактичним елементам залежить від повноти оволодіння необхідними спеціальними знаннями тренером та, не в меншій мірі, ступеню їх реалізації на практиці. В свою чергу одним з детермінуючих факторів реалізації відповідних знань з одного боку, та потенційних можливостей (задатків та здібностей спортсменів) – з іншого, є ефективна комунікація в системі «тренер-спортсмен», що не можлива без адекватного та своєчасного застосування широкого комплексу приймів зворотного зв'язку.

Не дивлячись на те, що останнім часом спостерігається поступове підвищення інтересу до теоретичних та практичних основ комунікації в різних

сферах професійної діяльності в тому числі і в сфері освіти [1-6], дане питання в спортивній діяльності все ще потребує вивчення, систематизації та, що найголовніше, інтеграції в практичну діяльність тренера.

В межах даної роботи проаналізовано основні принципи надання та отримання зворотного зв'язку в контексті навчання юних футболістів, визначено характер їх впливу на ефективність та динаміку оволодіння спортсменами прийомами гри.

Для початку необхідно визначити місце та значення зворотного зв'язку в структурі комунікаційного процесу в системі тренер-спортсмен під час навчання руховим діям. На рисунку представлена загальна послідовність дій тренера та спортсмена в процесі навчання тій чи іншій руховій дії. Для простоти сприйняття ми будемо процес донесення інформації, її сприйняття, виконання дії та її оцінку і аналіз умовно називати «кроками».

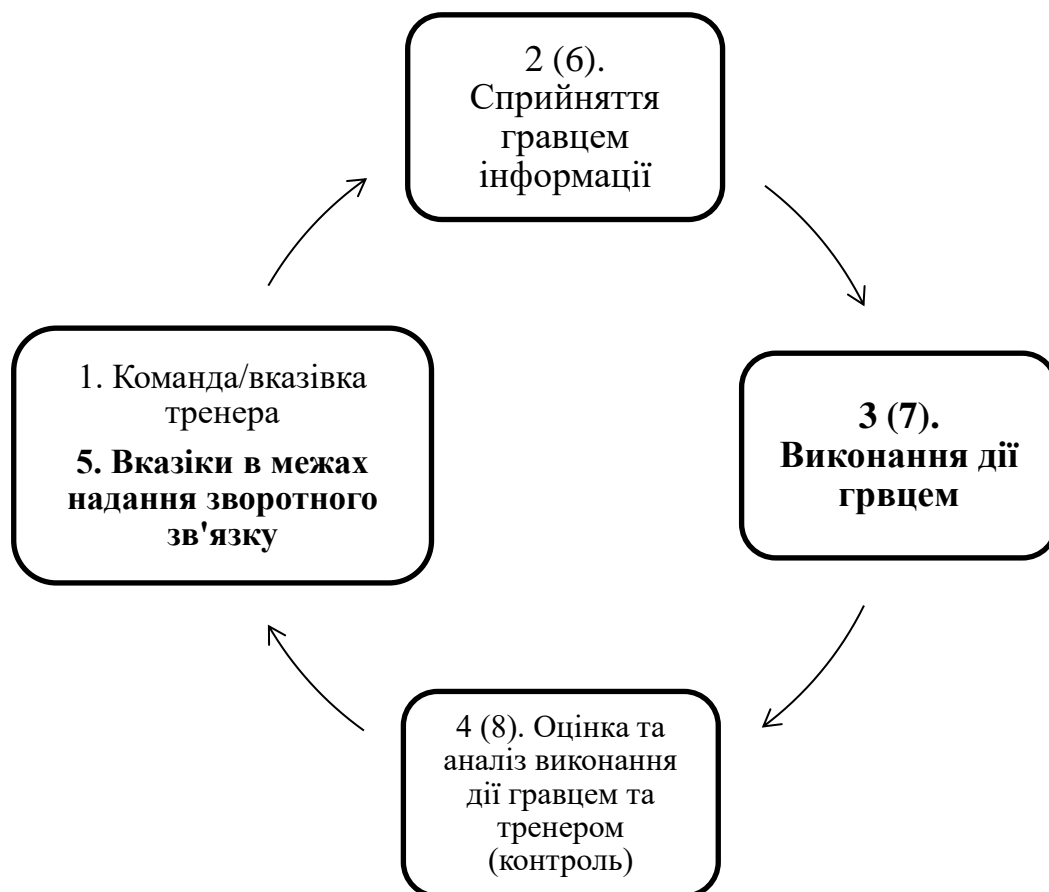

Рис. Алгоритм навчання руховим діям.

Дана схема є загальною та фактично не залежить від специфіки рухової дії, що вивчається. Чотирьох етапний алгоритм не є вичерпним та може бути

доповнений проміжними «кроками», що додатково забезпечують запит тренером та за необхідності надання зворотного зв'язку. Наприклад між 2 та 3 «кроками» тренер може перевірити адекватність сприйнятої інформації спортсменом (отримати зворотній зв'язок) та за необхідності доповнити надане в межах першого кроку повідомлення (надати зворотній зв'язок).

Перш ніж перейти до розгляду власне ролі зворотного зв'язку не зайвим буде відзначити значущість та вплив кожного «кроку» з точки зору досягнення кінцевого результату процесу навчання. Позитивним результатом навчання будемо вважати правильне виконання рухової дії спортсменом, що було досягнуто ціною оптимальних (з урахуванням складності завдання та об'єктивних можливостей спортсмена) часових, енергетичних та інших витрат. Послідовно проаналізуємо зміст та специфічні ознаки кожного з чотирьох кроків в контексті їх взаємозв'язку та впливу на підсумковий результат навчання в контексті вимог до особистісно-психологічних характеристик тренера.

«Перший крок». Відсутність чіткої постанови завдання, з використанням адекватних індивідуальним психологічним характеристикам спортсмена методів пояснення з самого початку запускає процес навчання по «не оптимальній траєкторії» і з великою вірогідністю негативно вплине на якість наступних кроків та, щонайменше, потребуватиме більшої кількості пояснень, повторень та, як наслідок, часу.

«Другий крок». Ефективність (точність та швидкість) сприйняття інформації (команди/пояснення тренера) спортсменом залежить не тільки від індивідуально-типологічних особливостей спортсмена, рівня розвитку його когнітивних функцій та поточного психо-емоційного стану, а й від дій тренера. Якість команди/вказівки/пояснень («крок перший»), а також створення відповідної психологічної атмосфери, що сприяє, серед іншого, розкутості гравця та його довірі тренерові – це те, що відноситься до зони відповідальності тренера.

«Третій крок». Якість виконання першої спроби гравцем обумовлена, окрім рівня його здібностей та складності завдання, тим на скільки повне уявлення отримав спортсмен про ключові параметри рухової дії, що вивчається. А це, в свою чергу, залежить від ефективності дій тренера на перших двох етапах.

«Четвертий крок» передбачає оцінку та аналіз тренером та самооцінку і самоаналіз спортсменом якості виконання рухової дії, причин можливих помилок та напрацювання їх усунення. На цій стадії тренер має продемонструвати відповідні перцептивні та аналітичні здібності, педагогічний такт та навички ефективної комунікації і перш за все надання зворотного зв'язку. По суті, надаючи зворотній зв'язок, тренер запускає новий цикл описаний вище алгоритм дій.

Далі розглянемо та проаналізуємо безпосереднє значення зворотного зв'язку для ефективної реалізації навчального процесу в межах зазначеної схеми. Власне зворотній зв'язок забезпечується в межах четвертого та п'ятого (він дублює за змістом перший та розпочинає новий цикл) «кроків». На четвертому етапі тренер оцінюючи якість виконання одночасно має змогу зробити висновок відносно ефективності способу надання вихідної інформації (вказівки, пояснення тощо), а також сформулювати з урахуванням отриманих даних скореговане повідомлення та передати його, вразі необхідності, іншим способом або в іншій формі, що відповідає реалізації п'ятого «кроку». Іншими словами, спортсмен, виконуючи певну рухову дію, надає зворотній зв'язок та формує повідомлення стосовно повноти уявлення про ключові параметри рухової дії та зрештою і рівня оволодіння, наприклад, технічним прийомом.

Ефективність надання зворотного зв'язку в межах п'ятого «кроку» (повторне пояснення, уточнення, зазначення причин помилок та способів їх виправлення) детермінується, окрім результативності аналітичних дій тренера, наявністю в його арсеналі широкого кола інструментів передачі інформації. Адже управління процесом навчання може здійснюватися не тільки за рахунок корекції змістовної частини (уточнення окремих параметрів рухів), а й за допомогою зміни способу та форми передачі повідомлення. Наприклад, не

змінюючи зміст повідомлення, а приділивши увагу невербальним засобам комунікації (інтонація, міміка, жести) тренер сприяє більш кращому сприйняттю відповідної інформації спортсменом. І навпаки, ігноруючи переваги варіативність способів надання інформації, багаторазове повторення одних і тих же зауважень та підказок призводить до негативних змін психологічного стану як спортсмена, так і тренера, а як наслідок і психологічної атмосфери на тренуванні, що, в свою чергу, призводить до ще більшої кількості помилок.

Резюмуючи вище викладене слід зазначити, що оволодіння тренером мистецтвом надання та сприйняття зворотного зв'язку є обов'язковою умовою ефективного навчання спортсменів. Так, саме ефективність, а не власне процес навчання, зникає якщо тренер не володіє та не здатен адекватно до ситуації та своєчасно застосувати відповідні прийоми зворотного зв'язку. Адже якщо не знання або ігнорування дидактичних принципів та закономірностей навчання робить його практично неможливим і тому це легше і швидше можна виявити, то небезпека недоліків в процесі комунікації, а конкретніше відсутність або не ефективне застосування прийомів зворотного зв'язку полягає в тому, що існує ризик пов'язати знижений рівень ефективності навчального процесу з впливом зовнішніх факторів: організаційні умови навчально-тренувального процесу, недостатній рівень здібностей спортсменів тощо.

Тому вкрай важливим, на нашу думку, є подальше всебічне та глибоке вивчення комунікаційних процесів взагалі та прийомів зворотного зв'язку зокрема, як фактору реалізації теоретико-методичних знань тренера та потенціалу спортсменів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова Н.В. Личностная идентичность современного педагога и особенности его общения // Вопросы психологии. – 1997. – № 6. – С. 23–30.

2. Белов А.Б. Проблема обратной связи в общении: обзор психологических исследований /А.Б. Белов // Теоретическая и экспериментальная психология. – 2012. –Т. 5. – № 2. – С. 81–90.
3. Горбатов С. Обратная связь в бизнесе. Честный диалог с клиентами и сотрудниками /С. Горбатов, А. Лейн. – М.: Альпина Паблишер, 2020. – 344с.
4. Гуревич К.М. Вопросы организации психологической обратной связи в системе образования // Психологический журнал. – 1997. – Т. 18. – № 4. – С. 17–25.
5. Жуков Ю.М., Павлова Е.Н. Эффективность обратной связи при совершенствовании коммуникативных умений // Журнал практического психолога. – 2007. – № 5. – С. 79–101.
6. Эффективные коммуникации: Серия книг Harvard Business Review: 10 лучших статей. – М.: Альпина Паблишер, 2018. – 200 с.

Відомості про авторів

Байрачний Олег Васильович – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, завідувач кафедри футболу Національного університету фізичного виховання і спорту України, obairachniy@gmail.com Сертифікат: **ТАК** про конференцію дізнався з повідомлення на особистий e-mail.

Зора Катерина Петрівна – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, старший викладач Національного університету фізичного виховання і спорту України, kfootuni@ukr.net Сертифікат: **ТАК**